

**”Joskus lipsuttiin kuitenkin ja puhuttiin äideistä ja isistä”
DISKURSSIANALYYSI SATEENKAARIPERHEITTEN
MÄÄRITYMISESTÄ PERHEEKSI ÄITIYS- JA
LASTENNEUVOLASSA**

Sanna-Mari Tokkari, 74082

Kandidaatin tutkielma

Syksy 2008

Sosiaalipolitiikan laitos

Turun yliopisto

TOKKARI, SANNA-MARI: ”Joskus lipsuttiin kuitenkin ja puhuttiin äideistä ja isistä” Diskurssianalyysi sateenkaariperheitten määrittymisestä perheeksi äitiys- ja lastenneuvolassa

Kandidaatin tutkielma, 35s, 2 liites.
Sosiaalityö
Joulukuu 2008

Kandidaatin tutkielmani aiheeni oli tutkia sateenkaariperheellisten kokemuksia äitiys- ja lastenneuvoloissa. Alakysymyksinäni oli tarkastella miten perhe neuvolakokemuksia kuvaavissa teksteissä tuotettiin ja pohtia mitä teksteistä löydetty diskurssit kertovat tekstin tuottajien ajatusmaailmoista.

Tutkielmani oli laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänäni käytin diskurssianalyysia. Tutkimusaineistoni koostui viidestätoista saamastani kirjoituskutsun vastauksesta. Kaikki vastanneet olivat naisia. Vastaajista oli suurin osa (12) oli vähintään yhden perheen lasten biologisia äitejä. Vastanneiden lapset olivat keskimäärin vain 2,4 -vuotta vanhoja. Kirjoitukset kuvasivat siis hyvin juuri neuvoloiden nykytilaa.

Lähestyin aihetta katsauksella muuttuviin perhemuotoihin ja sateenkaariperheisiin. Lisäksi viitekehyksessäni pohdin vanhemmuutta, äitiyttä, isyyttä sekä sitä, miten vanhemmuus muotoutuu sateenkaariperheissä. Tarkastelen myös äitiys- ja lastenneuvoloita palvelujärjestelmänä ja miten sateenkaariperheet on aiemmissä tutkimuksissa nähty neuvoloiden asiakkaina.

Analyysissa kirjoituksista nousi esiin viisi erilaista diskurssia. Diskurssit olivat opetusdiskurssi, epätietoisuusdiskurssi, taktikointidiskurssi, ymmärrysdiskurssi ja luonnollisuusdiskurssi. Kahteen ensimmäiseen diskurssiin eli opetusdiskurssiin ja epätietoisuusdiskurssiin jaotellut kirjoitukset olivat jaoteltu myös niin sanottuihin negatiivisiin kokemuksiin, kun taas lopuissa diskursseissa olivat tekstit, joiden kokemukset olivat positiivisia. Kirjoituksista kaksi kolmasosaa (10) oli luokiteltavissa positiivisiin diskursseihin. Opetusdiskurssi kuvasti vahvaa epäluuloa ja negatiivisia odotuksia. Epätietoisuusdiskurssi nosti esiin hämmennyksen. Taktikointidiskurssi kuvasi oman tilan ottamista, kun taas ymmärrysdiskurssi anteesiantavuutta. Viimeisen diskurssin, luonnollisuusdiskurssin kokemukset kertoivat lähes täydellisestä kohtaamisesta ja yhteisymmärryksestä. Vastaajien kertomukset avasivat kirkkaita ikkunoita pienten lasten sateenkaariperheiden kokemuksiin perheiden määrittymisestä perheeksi.

Jatkotutkimuksen kohteita olisi pohtia miten tulokset muuttuisivat, jos vastanneet olisivatkin olleet lähinnä vain sosiaalisia äitejä ja miksi juuri biologiset äidit tarttuivat kutsuun kirjoittaa kokemuksistaan. Mielenkiintoista olisi myös tutkia miten samankaltaisista ongelmista neuvoloissa kohtaavien sosiaalisten äitien sekä kaikkien perheen isät saataisiin lähemmäksi tapahtumien keskiötä.

Asiasanat: sateenkaariperhe, vanhemmuus, äitiys, isyys, äitiys- ja lastenneuvolat

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
2. PERHE MURROKSESSA	6
2.1 Moninaistuvat perhemuodot	6
2.2 Sateenkaariperheet	8
3. VANHEMMUUS MONIMUOTOISISSA PERHEISSÄ.....	10
3.1 Vanhemmuus	10
3.2 Äitiys	11
3.3 Isyys	13
3.4 Äitiys ja isyys sateenkaariperheissä.....	15
4. ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLAT PALVELUNA.....	18
4.1 Palvelujärjestelmä	18
4.2 Sateenkaariperheet äitiys- ja lastenneuvoissa	19
5. TUTKIMUSASETELMA, -AINEISTO JA -MENETELMÄT.....	21
5.1 Aineiston esittely.....	21
5.2 Käytetyt analyysimenetelmät	22
6. DISKURSSIT KOKIJOIDEN KERTOMUKSISSA	24
6.1 Opetusdiskurssi	24
6.2 Epätietoisuusdiskurssi.....	25
6.3 Taktikointidiskurssi.....	26
6.4 Ymmärrysdiskurssi	27
6.5 Luonnollisuusdiskurssi.....	28
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	30
LÄHTEET	32
LIITTEET	38

1. JOHDANTO

Maailma on muuttunut ja perhe sen mukana. Globaalin Suomen kiireisissä kaupungeissa ei perhe välttämättä koostukaan kuvitellusta äidin, isän ja kahden pellavapäisen lapsen ydinperheestä. Yhä useammin perhe on yksinhuoltaja lapsineen, uusperhe, monen sukupolven maahanmuuttajaperhe tai pari ilman lapsia. Perheen muutoksen lisäksi perhettä ympäröivä yhteiskunta on ollut kenties vielä suuremmassa muutoksessa. Nyky-yhteisöllisyys on usein nettiyhteisöjä tai ystäviä suvun ja kylän sijaan. Harvalta on jäänyt myöskään huomaamatta työelämän muutosten, työttömyyden, osa-aikaisuuden, kiireen ja pätkätöiden perhettä ravisuttava vaikutus. Vuonna 2002 hyväksytty parisuhdelaki on vuoteen 2008 mennessä tuonut myös samaa sukupuolta olevat parit yhä hyväksytyimmiksi perheiksi muiden perheiden joukkoon.

Sateenkaariperheet ovat entistä useammin asiakkaina äitiys- ja lastenneuvoloissa. Tutkimuksessani sateenkaariperheellä viitataan lapsiperheeseen, joka muodostuu lasten lisäksi homo-, lesbo-, bi- ja/tai transseksuaalisista vanhemmista/vanhemmasta eli ei-heteroseksuaaleista (Jämsä & Kuosmanen 2007, 18). Yhä useammin perhe on sateenkaariperhe ja yhä useammalla lapsella on kaksi isää, kaksi äitiä tai jopa kaksi kumpaakin, perheen ollessa siis niin kutsuttu moniapilaperhe. Neuvolat kohtaavat jokaisen alle kouluikäisen lapsen lähes parikymmentä kertaa ja mahdollistavat näin tehokkaasti lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen. Tutkimukseni lähtöoletuksena oli, että huolimatta lisääntyneestä suvaitsevaisuudesta ja perheiden muutoksesta, neuvolat eivät täysin ole pysyneet muuttuvien perhemuotojen muutostahdissa. Kahden äidin perheen asioidessa äitiys- tai lastenneuvolassa ei ei-biologista äitiä välttämättä pidetäkään äitinä.

Kandidaatin tutkielmassani tahdoin selvittää miten oletukseni piti paikkansa ja tutkia sateenkaariperheellisten kokemuksia äitiys- ja lastenneuvoloista. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, miten perhe sateenkaariperheellisten neuvolakokemuksia kuvaavissa teksteissä tuotettiin. Tutkimukseni viitekehys koostuu luvussa kaksi katsauksesta muuttuviin perhemuotoihin ja sateenkaariperheisiin. Luvussa kolme viitekehyksessäni pohditaan vanhemmuutta, äitiyttä, isyyttä sekä sitä, miten vanhemmuus muotoutuu sateenkaariperheissä. Ennen analyysilukua tarkastelen luvussa neljä myös äitiys- ja lastenneuvoloita palvelujärjestelmänä ja sitä, miten sateenkaariperheet on aiemmissa tutkimuksissa nähty neuvoloiden asiakkaina. Tutkimusaineistonani oli 15

kirjoituskutsuni vastausta. Tutkimusaineiston analyysin toteutin diskurssianalyysin avulla. Diskurssit löytyvät analyysiluvusta kuusi.

2. PERHE MURROKSESSA

Suuri osa elämästä eletään erilaisissa perheissä. Kuluneiden viimeisten parin vuosikymmenen suuret yhteiskunnalliset muutokset ovat muovanneet perhettä. Verrattuna 1980-luvun puoleen väliin on moni asia perheissä nykyään toisin. Tämä luku sisältää katsauksen tästä perheiden murroksesta ja antaa esimerkkejä moninaistuvista perhemuodoista, laajimmin sateenkaariperheistä.

2.1 Moninaistuvat perhemuodot

Viimeaikainen huoli perheen merkityksen vähenemistä lienee turha (ks. esim. Jallinoja 2000, Paajanen 2007, Ritala-Koskinen 2001). Elämän arvostuksissa perhe on ihmisille tehdyissä kyselyissä kärjessä ja lehtien palstat ovat täynnä perheaiheisia artikkeleita. Perheen merkitys ihmisten elämässä näyttää kasvavan koko ajan. Ajassa on merkkejä jopa eräänlaisesta ”perheen renessanssista”. Perhe on noussut uudenlaiseen arvoon niin yksityisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Huolimatta yleisestä käsityksestä, vanhempien lastensa kanssa käyttämä aika on tutkimusten mukaan vähentymisen sijaan lisääntynyt. (Jallinoja 2000; Paajanen 2007; Ritala-Koskinen 2001; Takala 2005, 51 - 52.)

Väestöliiton julkaisemasta vuoden 2007 perhebarometrasta on selkeimmin nostettavissa esille se, että perheet ovat muuttumassa. Eri aikoina ja eri ihmisille sana perhe tarkoittaa aivan eri asioita. Moni vastaisi kysymykseen ”mikä on perhe?” kenties, että ”aviopari lapsineen”. Sotien jälkeisen ydinperheen kulta-ajan myyttinen ideaaliperhe, joka koostui lapsista kotona huolehtivasta äidistä ja perheelle toimeentulon tuovasta isästä, on kuitenkin muuttunut radikaalisti, vaikei kokonaan olekaan kadonnut. Perinteistä ydinperhettä arvostetaan yhä kovasti, mutta vastaus kysymykseen ”mikä on perhe?” on suomalaisten mukaan jo huomattavasti edellä mainittua pidempi. Perhebarometri kertoo myös suomalaisten lisääntyneestä suvaitsevaisuudesta; kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman perhettä pidetään yhä useammin perheenä perheiden joukossa. Toisaalta suomalaisten mielestä nimenomaan lapsi tekee perheen eikä suurin osa suomalaisista

pidäkään lapsetonta paria perheenä. (Jallinoja 2000, 187 - 188; Paajanen 2007; Ritala-Koskinen 2001, 9; Vuori 2003, 44.)

Riitta Jallinojan (2000, 19 - 20) mukaan perheen perusyksikkö on nykyään pariskunta. Ensin tulee rakastuminen, sitten vasta perhe. Yksilöllisyys on nyky-yhteiskunnassa suuressa arvossa. Perheen pohjaksi tunnutaan usein tarvittavan suuri ja kaikkivoipa intohimorakkaus. Ilman jatkuvaa rakkauden huumaa ei perhe ehkä enää pysykään yhdessä. Intohimoinen parisuhde on ajanut perheen edelle. (Jallinoja 2000, 12 - 13, 46 - 47.) Yhä useampi avioliitto päättyy eroon. Uusperhe, missä on lapsia molempien tai toisen vanhempien edellisistä liitoista mahdollisten yhteisten lapsien lisäksi, on lisääntyvien yksinasujien ohella koko ajan tyypillisempi perhemuoto. (Metsämäki 2006, 2; Ritala-Koskinen 2001, 15; Takala 2005, 20.)

Syvä taloudellinen lama, yhä kiihtyvä globalisaatio, laman jälkeen koettu hurja talouskasvu ja ihmisten uusi internetissä eletävä virtuaalielämä ystävineen, rakkauksineen ja blogeineen ovat vain muutama perhettä instituutiona ravistellut tekijä. Perheitä ovat muuttaneet vauhdilla syntyvyyden lasku, perheiden pienentynyt lapsiluku sekä lisääntynyt pienten lasten äitien työssäkäynti. (Forsberg & Nätkin 2003, 7 - 8, 11; Takala 2005, 20.) Kun vielä vuonna 1990 lapsia syntyi Suomessa 65549, oli vastaava luku vuonna 2007 58729 (Tilastokeskus 2008). Äidit ovat Suomessa hakeutuneet työelämään yhä useammin 1960-luvulta lähtien (Kivimäki 2003, 191). Etäisyydet ovat pienentyneet ja elinpiiri on kasvanut monin tavoin; suurten kaupunkien suvaitsevainen ilmapiiri siirtyy nettipalstojen bitteinä pieniinkin kyliin entistä nopeammin ja liittää vertaisyhteisöihinsä kotiäidin ja maaseutukunnan ennen yksinäisen homomiehen. Perinteisen ydinperheen muutosta ovat vauhdittaneet samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuus rekisteröidä parisuhteensa ja kehittyneet keinoalkuiset lisääntymismenetelmät. Osa tutkijoista puhuukin mieluummin perheistä kuin perheestä, jotta edes hiukan perheryhmien sisäisiä eroja saataisiin esiin. (Bradshaw & Hatland 2006, 1 - 2; Forsberg & Nätkin 2003, 7 - 8, 11; Takala 2005, 20.)

2.2 Sateenkaariperheet

Sateenkaariperheet ovat yksi muuttuneiden perheiden esille nostama perhemuoto. Perhemuotojen moninaistuessa muuttuu myös terminologia. Sateenkaariperheet ry perustettiin vuonna 1997. Yhdistyksen nimestä on viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana muotoutunut varsin käytetty kokoava käsite kuvaamaan moninaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lapsiperheitä. (Jämsä 2007, 165.)

Ei-heteroperheitä kuvaavassa terminologiassa ovat käytössä käsitteet apila- ja moniapilaperheistä. Apila- tai moniapilaperheellä tarkoitetaan perhettä, mikä on useimmiten jo alun alkaen suunniteltu useamman kuin kahden (tulevan)vanhemman voimin. Puhuttaessa kolmi- tai neliapilaperheistä tarkoitetaan etuliitteellä perheen vanhempien lukumäärää. Moniapilaperheestä tekee perheen nimenomaan emotionaalinen sitoutuminen lapsen vanhemmuuteen. Usein on kyseessä perhe, jossa naispari on hankkinut yhden tai useamman lapsen itsellisen miehen kanssa ja muodostaa näin terminologian mukaan kolmiapilaperheen. Kuvatun kaltaisessa perheessä on isällä usein jo ennalta sovittu rooli lapsen elämässä. Joissain tapauksissa kolmiapilaperhe voi muodostua myös itsellisestä naisesta ja lapsesta päävastuussa olevasta homoparista. Osan moniapilaperheestä muodostavat homo- ja lesbovanhempien muodostamat perheet, joiden kohdalla muut vaihtoehtoiset tavat saada lapsia (adoptio, sijais synnyttäjä, hedelmöityshoidot) eivät syystä tai toisesta ole olleet vaihtoehtoina. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 20 - 39; Aarnipuu & Jämsä 2008.)

Suomessa on aina ollut ei-heteroseksuaalisesti tuntevia vanhempia, vaikkapa äitejä, joilla on ollut suhteita naisiin. Varsinkin naispareilla on ollut mahdollisuus kasvattaa yhdessä sijaislapsia ystävyydeksi tulkittavan, hyväksyttävän yhteisasumisen muodossa. Suuri osa entisaikojen ”sateenkaariperheistä” pysyi kuitenkin piilossa rikolliseksi ja sairaaksi leimaantumisen pelossa. Varsinkin vielä 1980-luvulla suurin osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista myös mielsi vanhemmuuden ja avoimesti vähemmistöön kuulumisen toisensa poissulkevinä valintoina. Homoseksuaalisuuden poistuttua rikoslaista 1970-luvun ja sairausluokituksesta 1980-luvun alussa, on ei-heteroseksuaalisesti tuntevien vanhempien muodostamien perheiden medianäkyvyys lisääntynyt vuosi vuodelta. Erimuotoiset sateenkaariperheet näkyvät jo paljon lehdissä, tutkimuksissa ja ihmisten arjessa. (Jämsä 2007, 163; Kuosmanen 2000, 11; Kuosmanen 1996, 157; Seta ry 2003.)

Vielä 1980-luvulla suuri osa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen muodostamista lapsiperheistä oli joko yksinhuoltajaperheitä tai uusperheitä, joiden lapset olivat perua toisen tai molempien edellisistä heteroparisuhteista. Paula Kuosmanen (2007) termiä lainaten tapahtui 1990-luvulla Suomessa ”sateenkaarifamilistinen käänne”, kun Väestöliitto ja monet muut hedelmöityshoitoklinikat alkoivat tarjota palvelujaan myös itsellisille naisille ja naispareille. Käänne tarkoitti käytännössä sitä, että yhä useammat homot ja lesbot alkoivat perustaa lapsiperheitä yhdessä tietoisesti lesboina ja homoina. (Jämsä 2007, 164; Jämsä & Kuosmanen 2007, 37.) Sateenkaariperheiden ”babyboom” ei ole vain Suomessa tapahtunut käänne, vaan ilmiö on tuttu lähes koko Euroopassa (Griffin, 1998, 25).

Oman osansa ”sateenkaarifamilistisesta käänneestä” muodosti maaliskuussa 2002 voimaan astunut laki rekisteröidystä parisuhteesta. Rekisteröity parisuhde on oikeusvaikutuksiltaan avioliiton kaltainen, mutta oikeus adoptioon jätettiin lain ulkopuolelle (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 2001). Pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelmassa on kirjattu tavoitteeksi avata perheen sisäinen adoptio¹ myös nais- ja miespareille (Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 2007, 20). Toistaiseksi sateenkaariperheellisten ainut vaihtoehto ei-biologisen vanhemman ja lapsen suhteen ja oikeuksien vahventamiseksi on oheishuoltajuus², jota haetaan kirjallisesti käräjäoikeudesta (Aarnipuu 2006,15). Huolimatta asenteiden muuttumisesta sateenkaariperheille suvaitsevaisemmiksi ei oheishuoltajuuspäätöksen saaminen kaikissa Suomen kaupungeissa ole kovin helppoa tai nopeaa (Heikkilä 2008).

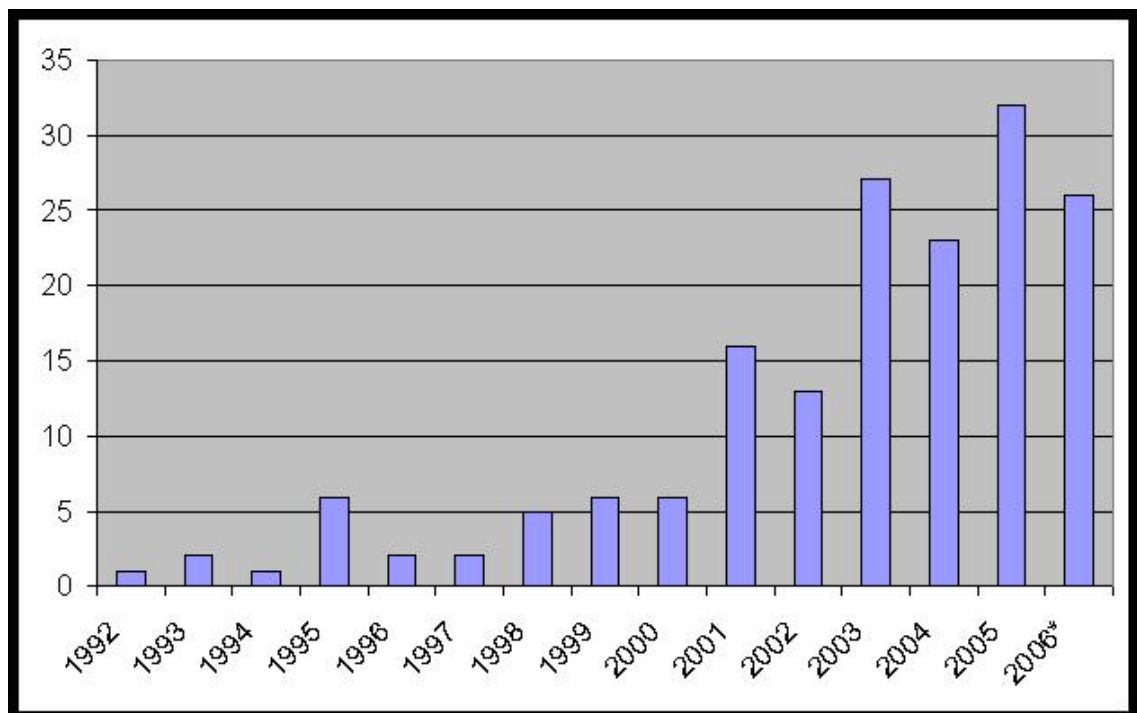
Sateenkaariperheisiin syntyneitten lasten määrän kasvu näkyy myös kuviosta 1. Tarkasteltavan jakson aikana syntyneiden lasten määrä aineistossa kasvoi reilusti vuosi vuodelta. Kukaan ei tilastoi sateenkaariperheellisten määrää, mutta karkea arvio on, että sateenkaariperheissä elää tällä hetkellä tuhansia lapsia. Vuoden 2006 lopussa oli rekisteröityjen parien muodostamista perheistä 120:llä eli 13 %:lla lapsia. Sateenkaariperheiden määrän arvioimiseen rekisteröity parisuhde on kuitenkin heikohko, sillä läheskään kaikki perheelliset parit eivät rekisteröi suhdettaan. (Seta Ry 2008.)

---

¹ Perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa toinen puoliso ottaa ottolapsekseen puolisonsa lapsen jolloin lapsesta tulee juridisesti yhteinen. (Aarnipuu 2006, 7).

² Oheishuoltajuus tarkoittaa huoltajuutta, jonka käräjäoikeus voi myöntää esimerkiksi lapsen sosiaaliselle vanhemmalle juridisen vanhemman hakemuksesta, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Oheishuoltajuus antaa oikeuden hoitaa lapsen asioita, mutta ei tuo mukanaan virallista elatusvelvollisuutta. Lapsen edun perusteella voidaan lapselle määrätä myös enemmän kuin kaksi huoltajaa. (Seta 2007.)

Kuvio 1. Sateenkaariperheisiin syntyneiden lasten määrät Sateenkaariperhe-kyselyssä 2006 (kpl).

*Vuoden 2006 tiedot vain tammi-syyskuulta, 1980-luvulla syntyneitä lapsia oli aineistossa lisäksi 3 kpl.

Lähde: Sateenkaariperhe-kysely 2006

3. VANHEMMUUS MONIMUOTOISISSA PERHEISSÄ

Tämä luku on katsaus vanhemmuus-termin sisältöön, vanhemmuuden eri muotoihin ja vanhemmuuden toteuttajiin. Luvussa perehdytään myös siihen, miten vanhemmuus, äitiys ja isyys sateenkaariperheissä muodostuu.

3.1 Vanhemmuus

Vanhemmuus on aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta ja tarkoittaa erityisesti vanhemman toimintaa tässä vuorovaikutussuhteessa (Jämsä 2006, 10). Vanhemmuuden ja perhetutkimuksen terminologiaan kuuluvat oleellisena osana biologisen, sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden käsitteet. Biologisen vanhemmuuden käsite aiheuttaa harvoin tulkintaongelmia. Biologisella vanhemmalla tarkoitetaan niitä lapsen

vanhempia, joilla on samat geenit kuin lapsella. (Aarnipuu 2006, 10.) Biologinen vanhempi on siis se henkilö, jonka sukusoluista lapsi on saanut alkunsa (Huttunen 2001, 58).

Vanhemmuuksien yhdeksi lajiksi voi ja pitääkin mainita juridinen vanhemmuus, vaikka tässä tutkimuksessa se ei ole kiinnostuksen keskiössä. Juridisella vanhemmuudella tarkoitetaan sitä, kenellä on vastuu lapsesta yhteiskunnan antamine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Juridinen vanhemmuus tulee vahvistetuksi vaikkapa avioliiton isyysosoittaman tai adoption kautta. (Huttunen 2001, 60.)

Sosiaalinen vanhemmuus on selkeästi biologista vanhemmuutta vaikeammin määriteltävissä, mutta tiivistettynä sosiaalista vanhemmuutta voisi kuvata lapsen arjen jakamiseksi, lapsen kanssa asumiseksi ja osallistumiseksi lapsen hoivaan ja huolenpitoon. Sosiaalinen vanhemmuus syntyy myös julkisista esiintymistä lapsen kanssa, jolloin isyys tai äitiys muodostuu todeksi muiden silmissä, kun perheen ulkopuolisetkin tottuvat pitämään aikuista lapsen isänä tai äitinä. (Huttunen 2001, 62.)

Lapsen kanssa eletessä ja molemminpuolisen kiintymyssuhteen syntyessä voidaan puhua eräänlaisesta vanhemmuuden seuraavasta asteesta, psykologisesta vanhemmuudesta (Huttunen 2001, 63). Psykologinen vanhemmuus syntyy sitoutumisesta lapsen tarpeista huolehtimiseen. Vanhemmuuden syntymiseen tarvitaan yhteisiä kokemuksia, kiintymystä, läheisyyttä ja usein päivittäistä kanssakäymistä. Päivittäisestä, sitoutuneesta kanssakäymisestä syntyy lapselle tunne siitä, että aikuinen todella on hänen vanhempansa. (Valkonen 1995, 5 - 7.) Psykologinen vanhemmuus nähdään usein vanhemmuuden tärkeimpänä muotona (Eräranta 2007, 94).

3.2 Äitiys

Äitiyttä voidaan lähteä pohtimaan biologisen-, sosiaalisen-, psykologisen- tai (äitiyden yhteydessä harvemmin käytetyn) juridisen äitiyden kautta, mutta äitiys on kuitenkin ennen muuta kulttuurinen konstruktio. Äitiys tai hyvä äitiys kategoriana on historiallisesti vahvasti muuttuva ja tarkoittaa eri aikoina ja eri kulttuureissa erilaisia asioita. (Mcglyn 2001, 328; Nätkin 1997, 153.) Perinteisesti äitiyden kategoria on muodostunut patriarkaalisen kulttuurin määrittämälle pohjalle; se on ollut naisen

kutsumus ja lähes pakollinen vaihe todelliseksi naiseksi tulemisessa ja määrittänyt näin naisen todellisen arvon. Myös nykykulttuurissa äitiyteen liittyy vahvaa ideologista latausta. Myyttisen äidin rooliin on kautta historian liitetty määreitä kuten lämpö, pehmeys, suoja ja turva. Näiden määreiden riittävä toteutuminen on ollut naisen ja äidin moraalinen tehtävä. Juuri tällainen ”kodinhengetär” -ajattelu nousi kukoistukseensa 1900-luvun alun kapitalistisen murroksen aikoihin. Ideaaliäidin taakka oli raskas; tämän täydellisen naisen tehtävänä oli kasvattaa täydellisiä lapsia ja ylläpitää koko kunniallista maailmaa ja kansakunnan moraalialia. Suomen itsenäisyyden alkuvuosina juuri äitien korkeampi moraalialia esitettiin yhdeksi syyksi lisätä naisten valtaa yhteiskunnassa. (Nätkin 1991, 12 - 13; Perälä-Littunen 2004, 39; Saarikangas 1991, 234 - 238; Vuori 1991, 52.)

Sääty-yhteiskunnan muutos moderniksi yhteiskunnaksi 1920-luvulle mennessä voimisti vaimon ja äidin asemaa perheessä. Äitiydestä tuli yksi keskeinen osa kansakunnan rakentamisen hanketta. Nainen merkitsi aina lähinnä äitiä, ja jopa lapsettomiin naisten tehtävät liittyivät kiinteästi äidillisen hoivan kaltaisiin tehtäviin. Äitiyttä ja lastenhoitoa ei myöskään erotettu omaksi tehtäväkseen, vaan sitä pidettiin osana perheen ja kodin hoitoa, naisen tehtävää. Vasta sotien jälkeen äitiyden kulttuuriseen ilmenemismuotoon alkoi tulla lapsen hygieniasta huolehtimisen kaltaisten tehtävien hoidon lisäksi tunne-elämän tasapainoisuudesta ja läheisestä vuorovaikutuksesta huolehtimisen kaltaisia asioita. Tiede ja eri alojen asiantuntijat alkoivat tuottaa valtavat määrät erilaisia lastenhoidon oppaita, jotka ohjeistivat äitejä tarkoin heidän vastuunsa toteuttamisessa. Vuosien varrella ohjeistus hyvään äitiyteen on muuttunut useaan otteeseen, mutta yleisimmin hyvältä äidiltä on vaadittu, että hän on ydinperheen jäsen, vastaa kokoaikaisesti lapsen tarpeisiin sekä sivuuttaa omat tarpeet ja muut osat identiteettiään. (McGlyn 2001, 328; Perälä-Littunen 2004, 38 - 40; Vuori 2003, 41 - 43.)

Siitäkin huolimatta, että äitiys on ollut kautta historian naiseuden täyttymyksen edellytys, sitä on pidetty monille naisille sopimattomana. Nätkin (1991) mainitsee tällaisiksi naisiksi ”siveettömät, itsekkäät ja liian itsenäiset naiset.” Äitiys on historiallisesti hyväksytty lähinnä avioliiton kautta, ja naiset ovat joutuneet pitkään käymään poliittista kamppailua oikeudesta äitiyteen tai vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. (Nätkin 1991, 12 - 14.) Suomessa esimerkiksi lesboja on lainsäädännön perusteella pidetty sopimattomina äideiksi. Keinoalkuisista lisääntymismenetelmistä päätettäessä on toistuvasti painotettu, ettei syntyvän lapsen kehitys olisi tasapainoista, ellei

kasvattajina ole sekä äiti että isä. (Kuosmanen 2000, 11; Vuori 2003, 49.) Kuvaava esimerkki on syyskuussa 2007 voimaan astuneen hedelmöityshoitolain aikaansaama yli viisi vuotta jatkunut kiivas ja latautunut keskustelu (katso esimerkiksi eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 76/2002 vp). Naisten kamppailu oikeudesta lapsiin tai lapsettomuuteen on ajankohtainen aihe vielä nykyäänkin.

Nainen äitinä nyky-Suomessa tarkoittaa jotain vallan muuta kuin sata vuotta sitten. Syntyvyyden säännöstely on helppoa ja hyväksyttyä, ja naiset saavat lapsia vähemmän ja vanhempana kuin entisinä vuosikymmeninä. Äitiys ei leimaa siis aivan koko naisen ikää. Äitiys on myös kokonaisvaltaisempaa kuin ennen pitkien äitiys- ja vanhempainvapaiden myötä. Äitiyden kulttuurisen konstruktion murros on vahvasti kytköksissä ennen vain lähinnä sivussa vaikuttaneen isän esiin astumiseen. Vanhemmuuden vastuun jakaminen on ollut yksi vuosituhannen vaihteen teemoista. Äitikeskeisen hoivan diskurssista on siirrytty kohti jaetun vanhemmuuden diskurssia. Kuitenkaan äidin vastuu ei näytä kaventuneen, vaan muun muassa erilaisten perheammattilaisten kirjoittamista teksteistä nousee ajatus, jonka mukaan äidin tulee olla aina tarvittaessa saapuvilla tueksi, kun isä hoitaa lasta. (Eräranta 2007, 86; Vuori 2003, 40, 56 - 57.)

3.3 Isyys

Isyyden historia on huomattavasti äitiyden historiaa lyhyempi. 1960-luvulle asti lasten kasvatusta ja -huoltoa koskevat kysymykset miellettiin lähes ainoastaan äitejä koskeviksi. Suomessa isyyttä omana erityisenä kysymyksenään alettiin käsitellä 1980-luvulla. 1900-luvun loppupuolelta eteenpäin isyyden tutkimus on lisääntynyt ja monipuolistunut valtavasti. Tutkimuksissa on jopa kyseenalaistettu äitien ensisijaisuutta lastenhoivassa (Alasuutari 2003). Isyyttä tutkimuksissa on lähestytty varsin ongelmakeskeisesti. Isyys on noussut puheenaiheeksi usein lähinnä silloin, kun perheen ja/tai lasten ongelmien on ajateltu olevan erityisesti yhteydessä isään ja isyyteen. Perheen muutos on kohdistanut huomiota siihen, mitä avioerot, yksinhuoltajuus ja isättömyys vaikuttavat lapsen elämään. Isättöminä kasvaneilla lapsilla on katsottu olevan riski epänormaaliin sukupuoli-identiteettiin ja ongelmiin sosiaalisuudessa. Erityinen huoli tutkijoilla on usein ollut pojista, joilta ilman isää kasvaessa puuttuisi positiivinen roolimalli. Useimmille ovat tuttuja karikatyyrit isättä kasvaneista lapsista,

joista miehen mallin puuttuessa tulee ”joko homo, transihminen, nuorisorikollinen tai äidistään riippuvainen aikamiespoika”. Perinteisistä kehityopsykologisista lähtökohdista käsin on isän tehtävänä nähty auttaa lasta oivaltamaan, että ”kahden ihmisen parisuhteessa osapuolet täydentävät toisiaan” ja auttaa lasta irrottautumaan äidin ja lapsen myyttisestä symbioosista ja kohtaamaan ulkomaailman. (Aalto & Kolehmainen 2004, 11; Alasuutari 2003, 19; Eräranta 2007, 88 - 90; Vuori 2003, 51.)

2000-luvulle tultaessa on alettu puhua ”uudesta isyydestä”, missä isän ajatellaan osallistuvan yhä enemmän lapsenhoitoon. Jotta mies luokiteltaisiin ”hyväksi isäksi”, ei enää riitä muhkeankaan tilipussin tuominen kotiin, vaan hänen oletetaan osallistuvan lastenhoidon ohella muihin kotitöihin. Tutkimuksissa (esim. Perälä-Littunen 2004) mainittu hyvä isä antaa aikaa lapsilleen riippumatta siitä, kuinka kiireinen on. Hän tuo leivän pöytään, näyttää tunteensa, ei suutu silmittömästi ja ohjaa lapsia oikealle tielle. Uusi pehmeämpi isän konstruktio olettaa hyvän isän luovan tietoisesti läheisen suhteen lapseen ja sallii miehelle enemmän hoivaa. Perinteinen isän malli ei tätä juuri sallinut, vaan painotti tunteiden ja tilanteiden hallintaa. (Aalto & Kolehmainen 2004, 15, 36 - 37; Alasuutari 2003, 20; Juvakka & Viljamaa 2002, 9 - 10; Perälä-Littunen 2004, 118 - 119.)

Uhkana 2000-luvun perheessä on usein isän luisuminen itsenäisestä toimijasta äidin pikku apulaisen rooliin. Jos perheessä isän asema ei ole selvillä eikä isä halua aktiivisesti sitä hakea, voi päävastuu perheen arjesta ajautua täysin äidille, jolloin isä voi päätyä toimittamaan askareita äidin valvovan silmän alla äidin ohjeiden ja suoriutumisen mittapuun mukaan. Isän hyvyttä toimijana verrataan usein äitiin ja suoriutumisen mittapuuna on itsenäisen isän sijaan tällöin äiti. ”Uuden isän” kulttuurinen konstruktio on vain yksi isyyksien nykykirjosta, samaan aikaan kun monessa perheessä vanhemmuus jaetaan yhä tasaisemmin. On perheitä, joissa isä ei juuri osallistu lasten hoitoon tai kasvatukseen. Jotkut asiantuntijat (esim. Eräranta 2007) ovat olleet huolissaan myös isyyden katoamisesta. Isyyden ajatellaan olevan lähinnä tapa olla lapsen kanssa, eikä sitä kaikkien asiantuntijoiden mukaan enää voi välttämättä yhdistää kehenkään tiettyyn mieheen. Isyyden on pelätty pirstaloituneen, kun isyyttä voi lapsen elämässä toteuttaa biologisen isän lisäksi vaikka isoisä, äidin miesystävä tai/ja jalkapallovalmentaja. (Aalto & Kolehmainen 2004, 11, 15, 36 - 37; Alasuutari 2003, 20; Eräranta 2007, 93 - 94; Juvakka & Viljamaa 2002, 9 - 10, 36 - 37; Vuori 2003, 51.)

3.4 Äitiys ja isyys sateenkaariperheissä

Vanhemmuuden rakentumista sateenkaariperheissä ei voi lähestyä samoin oletuksin kuin miehen ja naisen muodostamaa perhettä. Vanhemmuuden ei tällöin voida olettaa rakentuvan vain isän ja äidin hoivasta, koska vanhemmuus jakautuu sateenkaariperheissä tätä käsitettä laajemmin. Perheissä, joissa on enemmän kuin yksi mies tai naispuolinen vanhempi, ei pelkkä jaetun vanhemmuuden diskurssi riitä. Esimerkiksi kahden miehen muodostamassa perheessä ei isyys välttämättä voi muodostua suhteessa äitiin, koska äiti ei ehkä ole ainakaan kokoaikaisesti läsnä lapsen elämässä. (Jämsä 2004, 234, 240 - 241.)

Sateenkaariperheiden tapauksessa lapsen vanhempana toimii usein kaksi naista, joista toinen on synnyttänyt, biologinen (sekä sosiaalinen) äiti ja toinen (pelkästään) sosiaalinen äiti. Biologinen ja sosiaalinen äitiys eivät luonnollisestikaan ole toisensa poissulkevia, eli biologinen äiti voi toki olla myös lapsensa sosiaalinen äiti. Naisparin muodostamassa perheessä lapsen hoivan toteuttamisen muodot voivat olla hyvin samanlaisia ja äidit erotetaan toisistaan kutsumalla toista vaikka Anna- ja toista Aila-äidiksi. (Aarnipuu 2006, 39 - 40; Jämsä & Kuosmanen 2007, 18 - 19.) Joissain perheissä sosiaalista äitiä voidaan kutsua vaikka mammaksi ja biologisen äidin kutsumanimi on äiti (Jämsä & Kuosmanen 2007, 18 - 19.) Toisissa sateenkaariperheissä voi selkeästi olla kyse äidistä ja äidin naisystävästä, kun taas jokin kolmas perhe voi määrittellä perheen aikuiset äidiksi ja eräänlaiseksi ”naispuoliseksi isäksi” (Aarnipuu 2006, 39 - 40). Kaikki sosiaaliset ”äidit” eivät koe itseään varsinaisesti äideiksi, vaan lapsen vanhemmiksi. Samoin naisparin lapsen biologinen isä ei myöskään välttämättä koe itseään lapsen vanhemmaksi, vaan ”vain” biologiseksi isäksi. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 18 - 19.) Määrittelyt riippuvat paljolti siitä, ovatko lapset yhdessä vai erikseen hankittuja (Aarnipuu 2006, 39 - 40).

Seksuaalisuuden mukaan tuominen vanhemmuuden määritelmiin nähdään sateenkaariperheissä yleisesti ongelmana. Sekä Kuosmanen (1997) että Jämsän (2004, 2006) tutkimuksissa haastatellut sateenkaarivanhemmat eivät mielellään tulleet määrittelyiksi ”homoisiksi” tai ”lesboäideiksi”, vaan vanhemmuus ja seksuaali-identiteetti haluttiin pitää elämässä erillään. Yhtenä syynä tähän lienee se, että homous ja vanhemmuus nähdään usein edelleen ristiriitaisiksi tai jopa toisensa poissulkeviksi

asioiksi. Seksuaalisuuden ja vanhemmuuden yhteen liittäminen seksuaalisoitui mielissä myös vanhemman ja lapsen suhteen. (Aalto & Kolehmainen 2004, 21; Jämsä 2004, 239; Jämsä 2006, 72; Kuosmanen 1997, 100.) Joissain lesboyhteisöissä Belgiassa, Italiassa, Itävallassa, Ranskassa ja Saksassa lesboäitejä on pidetty jopa ”pettureina”, kun heillä äiteinä on ollut kontakti miehiin. Samoin äitiyden on saatettu ajatella kielivän peitetystä heteroseksuaalisuudesta. (Griffin 1998, 25.)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen muodostamien perheiden tutkimusta on tehty varsinkin Suomessa tarpeeseen nähden vähän eikä kovin lukuisten tutkijoiden voimalla. Sateenkaariperhetutkimuksen määrä on viime vuosina lisääntynyt, mutta sitä ei edelleenkään ole mistään aihepiiristä kovin kattavasti, vaan kohteet ovat valikoituneet eri tutkijoiden mielenkiinnosta riippuen. Vähäisen äitiysneuvoloita koskevan sateenkaariperhetutkimuksen lisäksi on tutkimusta tehty tarkastelemalla esimerkiksi lesboäitejä ja lesboäitiyttä (Suomessa esimerkiksi Juva 1984, Kuosmanen 1996, 1997, 2000) tai lesboperheitä ja päivähoitoa (Autere 1996). Muutokset sateenkaariperheissä, asenteissa ja lainsäädännössä ovat viime vuosina olleet niin suuria, että tutkimustieto on myös vanhentunut nopeasti. Autereen tutkimuksen aineistossa vuodelta 1993 ovat muun muassa ”lesboperheiden” lapset vielä pääosin vanhempien edellisistä heterosuhteista. (Autere 1996, Juva 1984, Kuosmanen 1996, 1997, 2000.)

Edellä mainitut tutkimukset keskittyivät paljolti pohtimaan yhteiskunnan asennoitumista näihin perheisiin, pohtimaan, puuttuuko lapsilta miehen malli tai miten työyhteisöt suhtautuvat naispareihin, joilla on lapsia. Miehen mallin puuttumisen oletettuun haitalliseen vaikutukseen lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykseen tai pelkoon siitä, että homo- ja lesbovanhemmat vaikuttaisivat haitallisesti lasten psyykkiseen terveyteen, ei Kuosmanen (1996, 1997, 2000) tutkimuksissaan löytänyt viitteitä. Paula Kuosmanen tutkimuksissa 1990-luvun naissuhteissa elävien äitien arjesta korostui myös erityisesti se, etteivät naiset identifioituneet lesboäideiksi vaan ensisijaisesti vain äideiksi. Kuosmanen tulkitsee tutkimustuloksensa johtuvan siitä, ettei Suomessa 1990-luvulla äitiyttä ja lesboutta yhdistävää diskurssia ollut edes olemassa. Vanhemmuus nähtiin vielä lähinnä heteroseksuaaliseen elämään kuuluvana heteroseksin seurauksena. Lapset olivat Suomessakin pitkään tae henkilön heteroseksuaalisuudesta; yhteisön silmissä ”ei voinut olla lesbo, koska oli äiti”. (Kuosmanen 1996, 1997, 2000.)

Homoisyyttä on Suomessa tarkastellut kattavimmin Juha Jämsä (2006). Jämsä on tutkinut, miten homoisät tuottavat perhepuhetta ja miten nämä isät käsittävät perheensä. Tutkimuksen keskeisiä tuloksia olivat havainnot siitä, että perheen määrittelemine on homoisälle haastavaa muun muassa perhesanan heteroseksuaalisen latauksen ja perheiden moninaisuuden vuoksi. Homoseksuaalisuuden ja isyyden yhdistäminen yhdeksi samaksi identiteetiksi, ”homoisäksi”, ei myöskään tuntunut tarpeelliselta, vaikka ulkopuolelta koettiin painetta siihen. ”Lesboäitien” tapaan ”homoisät” kokivat vanhemmuuden olevan seksuaalisuudesta erillinen asia. (Jämsä 2006.)

Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentumisesta ja puhetavoista ”lesboperheissä” on tehnyt tutkimusta Kirsti Suoranta (2004). Tutkimuksessa kuvastui sukulaisuuden ja perheen moninaisuus, sillä kaikki haastatellut naiset hahmottivat perheensä varsin yksilöllisesti. Yhteiskunnan ja varsinkin sukulaisten vaikeus hyväksyä naisparin perhe vaikutti tutkimuksen mukaan myös siihen, että naiset käyttivät erilaisia kielellisiä keinoja oikeuttaakseen perheensä olemassaolon. Tällaisia keinoja puheessa olivat tavallisuuden, vanhemmuuden ja ydinperheen korostaminen. Puheessa korostui kuinka he ovat ”ihan vain tavallinen perhe” ja elävät ”ihan normaalia”, samanlaista arkea kuin vastaavat heteroiden muodostamat lapsiperheet. Vanhemmuutta korostettiin nostamalla lasten kasvatus perheen ensisijaiseksi tehtäväksi ja rajaamalla lesbous vanhemmuuden ulkopuolelle. Puheissa ydinperhe tuotiin kiinteänä ja yhdessä toimivana yksikkönä, joka toimii puskurina oman perheen ja muun maailman välissä. Naisparien lasten isät eivät näyttäneet kuuluvan samalla lailla perheeseen kuin äidit. Suomalainen ydinperhe-käsite näyttää olevan niin voimakas, että se sulattaa itseensä sellaisetkin perhemuodot, joihin kuuluu kaksi äitiä, eivätkä lapsuuden perheet tai lasten isät äitien tavoin mahdu tähän käsitykseen perheestä. Perhe on siis Suorannan mukaan ennen muuta aina kahden vanhemman ydinperhe eivätkä useammat vanhemmat tahdo mahtua tähän käsitykseen perheestä. (Suoranta 2004.)

4. ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLAT PALVELUNA

Neuvolatyöllä Suomessa on vahva asema ja pitkät perinteet. Tämä luku esittelee äitiys- ja lastenneuvoloiden palvelujärjestelmää ja sitä miten sateenkaariperheet näkyvät näiden palveluiden asiakkaina.

4.1 Palvelujärjestelmä

Neuvolatoiminta tuli osaksi julkista terveydenhuoltojärjestelmää 1944, mutta jo vuonna 1920 kuntia oli veloitettu palkkaamaan koulutettuja kättilöitä. Neuvolaverkko on Suomessa erittäin kattava. Neuvoloiden palveluja käyttävät lähes kaikki perheet ja vain äärimmäisen harvoin ensimmäistä lastaan odottava äiti jättää neuvolakäynnit perhevalmennuksineen väliin. Asiakkuudesta kieltäytymistä on ehkäisty tehokkaasti sillä, että käynnit ovat ehtona tiettyjen äitiysetuuksien saannille. Uusimmat saatavilla olevat tilastot palvelujen käytöstä ovat vuodelta 2005. Tilastojen mukaan äitiysneuvolaa käyttää vuosittain noin 56000 raskaana olevaa naista, kun taas lastenneuvola palvelee vuosittain jopa noin 278000 perhettä, jolla on 0-6-vuotiaita lapsia. Äitiysneuvoloiden suosiota kuvaa käyttäjien vertaaminen syntyneisiin lapsiin, joita esimerkiksi vuonna 2006 oli tilastokeskuksen mukaan 58840. (Haapakorva, Hakulinen-Viitanen & Pelkonen 2005, 21; Huttunen & Sevón 2002, 83 - 84; Stakes 2008; Viljamaa 2003, 35.)

Neuvoloiden tavoitteena olleesta lapsikuolleisuuden vähentämisestä on päästy hyvin pitkälle. Nykyään äitiys- ja lastenneuvoloiden tehtävinä on huolehtia koko odottavan perheen, niin tulevan, kuin syntyneen lapsen terveydestä ja hyvinvoinnista aina kouluikään saakka. 2000-luvulla uusia painopistealueita ovat olleet vanhemmuuden tukeminen ja lasten psykososiaalinen kehitys. Vanhemmuuden tukemisen pääasiallinen muoto äitiysneuvoloissa on perhevalmennus, joka on moderni versio synnytysvalmennuksesta. Uudempi perhevalmennus syntyi, kun lapsen syntymää alettiin pitää koko perhettä koskevana tapahtumana. Perhevalmennuksen tarkoituksena on tukea perheen valmistautumista lapsen syntymään ja onnistuneeseen synnytykseen. Perhevalmennuksen on tarkoitus tukea myös syntyvän lapsen vanhempien parisuhdetta sekä auttaa kohtaamaan lapsen parisuhteeseen aiheuttamat haasteet ja muutokset. (Kuronen 1994 13; Viljamaa 2003, 36 - 40.) Lastenneuvoloiden tavoitteena ovat lasten hyvä psyykinen ja fyysinen terveys sekä perheiden hyvinvoinnin kasvattaminen

etenkin erityistä tukea vaativissa perheissä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa oppaassa lastenneuvoloiden työntekijöille (2004, 20 - 21) tärkeinä lisätavoitteina mainitaan muun muassa vanhempien tukeminen myönteisen käsityksen luomiseen lapsesta ja itsestään vanhempana.

4.2 Sateenkaariperheet äitiys- ja lastenneuvoloissa

Äitiys- ja lastenneurolat lähestyvät lähes poikkeuksetta (tulevia) vanhempia äiteinä ja isinä. Näin toki edelleen asia usein onkin, mutta normista poikkeavat sateenkaariperheet on suurelta osin jätetty neuvolatyöntekijöiden ohjeistuksissa ja neuvoloiden lomakkeissa huomiotta, ja siksi tällaisten normista poikkeavien perhemuotojen kirjaaminen voi olla lähes mahdotonta. Lomakkeet eivät juuri tunne lukumäärältään kahta suurempaa vanhempien määrää eikä lomakkeissa ole paikkoja muille kuin biologisille vanhemmille. (Kuosmanen 2007, 192, 204; Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 296.)

Äitiys- ja lastenneurolat kohtaavat lähes jokaisen lapsen alle kouluikäisenä lähes parikymmentä kertaa. Neuvolatyö on todellinen mahdollisuus tukea lapsia ja vanhempia. Neuvoloiden periaatteet lapsen edusta, yksilöllisyydestä tai asiakaslähtöisyydestä eivät kuitenkaan voi toteutua ellei neuvoloiden henkilökunnalla ole tietoa ja osaamista kaikenlaisten perhemuotojen tukemiseen. Lastenneurolatyön keskeisessä oppaassa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004) samaa sukupuolta olevien perheet mainitaan yhdessä ainoassa lauseessa. Sateenkaariperhetutkimus juuri äitiys- ja lastenneuvoloiden kohdalla on siten ensiarvoisen tärkeää. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 253.)

Ainut sateenkaariperheiden kokemuksia äitiysneuvoloista Suomessa tutkinut on Paula Kuosmanen (2007). Hän on tutkinut sellaisten lesbovanhempien kokemuksia äitiysneuvoloista, jotka ensimmäisten joukossa 1990-luvulla hankkivat avoimesti yhdessä lapsia. Kuosmanen tutkimustuloksista voi nähdä selkeästi sen, että vasta nämä ”ensimmäiset lesboasiakkaat” perheinä kyseenalaistivat hiukan perinteistä heteroydinperhemallia (Kuosmanen 2007, 170 - 171).

Terveydenhoitajat kohtasivat lesbovanhemmat hämmentyneinä tai sivuuttivat naisparin parisuhteen ja muut kuin perinteisen ydinperheen muotoiset parisuhteet. Lesboparin parisuhteesta aiheutuva hämmennys saatettiin myös sivuuttaa näennäisen hienotunteisuuden nimissä ja jättää keskustelujen ulkopuolelle perheen ”yksityisasiana”. Myös kahden naisen yhteisen lapsen alkuperä aiheutti hämmennystä paljastaen sen, ettei henkilökunnalla välttämättä ollut lainkaan tietoa mahdollisuuksista tulla raskaaksi lääkärin avustuksella tai koti-inseminaatiolla vaikkapa tutun luovuttajan sukusoluilla. Sateenkaariperheen aiheuttama hämmennys äitiysneuvolassa ei kuitenkaan ilmeisesti useinkaan johda pitämään lesbovanhempia riskivanhempina, sillä Kuosmasen 25 tehdystä syvähaastatteluista vain yhdessä oli mainittu isättömänä syntyvän lapsen aiheuttaneen huolta neuvolassa. Lesboparit tulivat kohdelluksi perheenä lähinnä taktikoinnin kautta. Useat Kuosmasen haastattelemista naisista menivät vastaanotolle ensin vain raskaana olevana naisena ja vasta tutustumisen jälkeen kertoivat tarkemmin parisuhteestaan toiseen naiseen. Sosiaaliset vanhemmat tulivat kohdatuksi vanhempina, kun he ottivat aktiivisesti osaa keskusteluun lapsen hoidosta ja vanhemmuuden jakamisesta puhuen nimenomaan me-muodossa. Tällöin neuvolan henkilökunnalle ei juuri jäänyt vaihtoehtoja kuin suhtautua naispariin perheenä. (Kuosmanen 2007, 175 - 191.)

5. TUTKIMUSASETELMA, -AINEISTO JA -MENETELMÄT

Kandidaatintutkielmassani tutkin sateenkaariperheellisten kokemuksia äitiys- ja lastenneuvoloista. Alakysymyksenä tarkastelen, miten perhe neuvolakokemuksia kuvaavissa teksteissä tuotettiin. Toisena alakysymyksenä pohdin mitä diskurssit kertovat tekstin tuottajien ajatusmaailmoista.

5.1 Aineiston esittely

Tutkimukseni aineisto koostuu liitteistä löytyvän kirjoituskutsun vastauksista. Kirjoituskutsun vähimmäis- tai enimmäispituutta tai muutakaan tyyliä ei ennakkoon määritelty, vaan vastata sai apukysymysten avulla omin sanoin. Kirjoituskutsua levitin monin eri tavoin. Toukokuussa 2008 osallistuin Seta ry:n Sateenkaariperheprojektin järjestämään sateenkaariperhe-seminaarin ammattilaisille. Seminaarissa mukana oli myös sateenkaariperheellisiä, joiden kautta sain lähetettyä kirjoituskutsuani. Useampi vastaaja löytyi siis lumipallomenetelmän avulla, jossa ihmiset laittoivat kirjoituskutsua eteenpäin siitä mahdollisesti kiinnostuneille sateenkaariperheellisille (katso esim. Atkinson & Flint 2001). Kirjoituskutsuni oli myös esillä Seta foorumin (<http://www.keskustelu.seta.fi/>) ”Rainbow”-palstalla, Facebook-yhteisön ”Pro sateenkaariperheet”-ryhmän sivulla sekä ”Meidän perhe”-lehden sateenkaariperheiden omalla keskustelupalstalla (<http://www.perhe.fi/keskustelut>). Lisäksi Turun seudun sateenkaariperheiden tapaamisvastaava Anu Lankinen lähetti kirjoituspyynnön useaan kertaan sateenkaariperheitten sähköpostilistalle ja julkaisi kutsun Sateenkaariperheet ry:n jäsenkirjeessä. Kutsu lähetettiin myös erillisellä sähköpostilla kaikille Facebookin ”Pro Sateenkaariperheet”-ryhmän jäsenille. Kävin myös kertomassa tutkimuksestani Turun sateenkaariperheitten tapaamisessa Seikkailupuistossa 28.9.2008 mutta tämä ei tuottanut työhöni lisää aineistoa.

Vastauksia sain yhteensä viisitoista kappaletta joista kertyi noin 26 sivua kokemuksia neuvoloista. Kaikki vastanneet olivat naisia ja vähintään yhden perheen lasten biologisia äitejä oli vastaajista suurin osa, kaksitoista kappaletta. Rekisteröity parisuhde oli vastaajista kymmenellä. Suurin osa (11) vastaajista oli kahden vanhemman perheistä ja vain neljässä perheessä vanhempia oli kolme tai enemmän. Vastaajista kolme ei halunnut kertoa ikäänsä, mutta tiedossa olleista nuorimmat vastaajat olivat 29-vuotiaita, vanhimman vastaajan iän ollessa 44 vuotta. Vastaajien keski-ikä oli 33 vuotta.

Suurimmassa osassa (11) vastaajien perheitä oli vain yksi lapsi (mukaan laskettu vielä syntymättömät lapset). Neljässä perheessä lapsia oli kaksi tai enemmän.

Vastaajat olivat hyvin koulutettuja ja lähes poikkeuksetta suuremmista kaupungeista. Vastaajien taustatekijät vaikuttavat teksteihin, mutta sitä minkälaiseksi diskurssit olisivat muodostuneet jos vastaajien taustat olisivat vaihdelleet enemmän, on hankala arvioida. Vastanneiden lapset olivat varsin nuoria. Lasten keski-ikä oli vain 2,4 vuotta laskettuna täysinä vuosina. Vastaajien lasten nuori ikä on tutkimukselle suuri etu, sillä nyt kertomukset kuvaavat mahdollisimman tuoreita tilanteita äitiys- ja lastenneuvoloista. Se, että vastaukset ovat kaikki kaupunkilaisten naisten kirjoittamia, kuvaa hyvin todellista tilannetta, sillä tyypillinen sateenkaariperheellinen on juuri tämän kaltainen. Mielenkiintoista olisi sen sijaan pohtia, miksi lähes poikkeuksetta vastanneet olivat biologisia äitejä.

5.2 Käytetyt analyysimenetelmät

Tutkimusaiheeni on monitasoinen ja erittäin henkilökohtainen. Tämän kaltaista aihetta ei voi tehokkaasti tutkia määrällisin menetelmin. Valitsin tutkimuksen toteuttamistavaksi laadullisen tutkimuksen kirjoituskutsun avulla, jotta vastaajien oma ääni näkyisi tuloksissa erityisen vahvana. Kirjoituskutsun vastausten analysoinnissa oli mielestäni tuloksellisinta käyttää diskurssianalyysia.

Valitsin diskurssianalyysin, koska kirjoituskutsujen vastausten kaltaisista, pienistä ja intiimeistä teksteistä, voi tällä menetelmällä avata kirkkaita ikkunoita informanttien maailmaan. Diskurssianalyysissa pieni aineisto on tehokkaasti hyödynnettävissä laadukkaaksi tutkimukseksi. (Eskola & Suoranta 2003, 196 - 197.) Analyysimenetelmistä diskurssianalyysi yhdistää kriittisen suhtautumisen tekstiin ja tieteellisen objektiivisen otteen (Metsämuuronen 2008, 34).

Diskurssiivisilla analyysimenetelmillä on tarkoitettu usein hiukan eri asioita. Laajimmin määriteltynä siihen on katsottu kuuluvan kaikki kielen sosiaalinen ja kognitiivinen tutkimus; kielen, puheen ja tekstin käytön tutkiminen kaikista mahdollisista näkökulmista. Lyhyesti määriteltynä diskurssianalyysin voi kuvata analyysiksi, jossa

tutkitaan yksityiskohtaisesti sitä, miten ”sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. (Eskola & Suoranta 2003, 193 - 195.)

Diskurssianalyysi on poikkeuksellisesti kiinnostunut teksteistä sellaisinaan. Sitaatit teksteistä otetaan tarkasteluun siinä yhteydessä, missä ne on esitettykin eikä toisiinsa liittymättömiä, erillisiä sitaatteja jaotella väkisin yhteen samankaltaisuuksien perusteella. Tekstit, niiden sitaatit ja tulkinnat muodostavat yhdenlaisen kuvan, yhden ikkunan informattien todellisuuteen. (Eskola & Suoranta 2003, 193 - 198.) Analyysin pohjana on kertojan suhde tekstiin; se puhuuko kertoja itsestään vai jostakusta muusta, mitä puolustaa ja mitä vastaan hyökkää, käytetyt aikamuodot jne. Diskurssianalyysi ottaa huomioon myös sen, että yksittäinen sana voi tarkoittaa eri ihmisille, eri tilanteissa erilaisia asioita. (Metsämuuronen 2008, 34.) Tutkimukseni tulkinta ei siis ole ainut oikea, vaan lukijan on mahdollista päättää omasta tulkinnastaan.

Tutkimukseni analyysi alkoi selvitä luettuani tekstejä lukuisia kertoja uudelleen. Ensimmäisillä lukukerroilla en vielä pyrkinyt muodostamaan erityisiä käsityksiä teksteistä tai löytämään mahdollisia diskursseja, vaan luin kirjoituksia avoimin mielin yleiskäsityksen saamiseksi. Jo ensimmäisillä lukukerroilla huomasin kirjoituksissa tekijöitä ja tyylejä, jotka olivat tuttuja jo teorian kirjoittamisesta. Lähemmäksi tekstien diskurssien löytymistä pääsin jakamalla kirjoituskutsun tulokset ensin positiivisista ja negatiivisista kokemuksista kertoviin teksteihin. Positiivisia oli kaksi kolmasosaa (10) teksteistä. Viikon tauko tekstien lukemisessa tässä kohtaa osoittautui hyväksi päätökseksi. Yhtä vaille kaikki tekstit olivat yllättävän helppo myöhemmin sijoittaa omien diskurssiensa alle. Viisi diskurssia löytyivät sanavalintojen ja kirjoituksista kuvastuvien asenteiden avulla. Kun tekstit olivat tuttuja, ja jo aiemmilla lukukerroilla alleviivailtuja, diskurssit näkyivät alitajunnan työskentelyn jälkeen kuin itsestään.

6. DISKURSSIT KOKIJOIDEN KERTOMUKSISSA

Kirjoituskutsuni viidestätoista vastauksesta nousi esiin viisi erilaista diskurssia. Nämä diskurssit ovat negatiivisimmasta positiivisimpaan: opetusdiskurssi, epätietoisuusdiskurssi, taktikointidiskurssi, ymmärrysdiskurssi ja luonnollisuusdiskurssi. Kahteen ensimmäiseen diskurssiin eli opetusdiskurssiin ja epätietoisuusdiskurssiin jaotellut kirjoitukset olivat jaoteltu myös niin sanottuihin negatiivisiin kokemuksiin kun taas loppuissa diskursseissa olivat tekstit joiden kokemukset olivat positiivisia. Muutamissa teksteissä oli hiukan vaikutelmia myös jostain toisesta diskurssista, mutta lähes poikkeuksetta kirjoituksissa oli oman diskurssin kaltainen vahva vire. Yksi viidestätoista vastauksesta oli mahdoton sijoittaa mihinkään löydettyihin diskursseihin tekstin ollessa sekä hyvin lyhyt että etäinen lukijalle. Kirjoittaja oli toki neuvolakokemuksistaan loukkaantunut ja kokenut itsensä ei-kohdatuksi, mutta teksti ei selvästi siitä huolimatta sopinut kumpaankaan löydettyyn negatiiviseen diskurssiin. Kirjoittaneiden kertomukset on numeroitu. Lainauksen perässä oleva numero kertoo mistä vastauksesta lainaus on peräisin.

6.1 Opetusdiskurssi

Kahdessa saamistani kirjoituskutsuista välittyi asenne, jossa oli päätetty ottaa mikä heille kuuluu. Neuvolan toimintaan ja kykyyn kohdata sateenkaariperheitä ei näissä teksteissä välity suurta luottamusta. Teksteistä välittyy myös vahva epäluulo siitä, mitä neuvolan työntekijät oikeasti ajattelevatkaan, vaikka eivät millään tavalla ilmaisisi sateenkaariperheitten vastaisia mielipiteitä. Taustalla saattoi kenties vaikuttaa Kuosmasen (1996, 1997, 2000) tutkimuksissakin usein mainittu, Suomessa pitkään vallinnut ajattelu siitä ettei voi olla äiti jos on lesbo. Epäluulo teksteissä voi olla myös täysin avointa, jolloin voidaan ensin ottaa selvää, kannattaako neuvolaan edes mennä. Ajatellaan, että vähintään salaa neuvolan työntekijät kuitenkin uskovat, ettei ilman isää kasva kunnan ihmisiä. Oma tila uskalletaan kuitenkin ottaa tietoisesti. Kuten eräs sosiaalinen äiti kirjoittaa:

”Mutta minä kyllä myös pidän puoleni aika tukevasti ja tuon asemani esille sen verran selkeästi puheessa että kyllä neuvolatäidin pitäisi olla aika asenteellinen ja riidanhaluine, jos uskaltaisi toimia minut ohittaen.” (6)

Opetusdiskurssin mukaisista teksteistä välittyä vapautuminen ja voima, lähes uho. Negatiivinen kokemus muuttuu näissä teksteissä positiiviseksi muistoksi, kun voidaan kokea, että on näytetty kaikille mitä sateenkaariperhe tarkoittaa ja mitä siihen kuuluu. On tehty politiikkaa, kerrottu kaikille ja opetettu työntekijöitä siitä, miten sateenkaariperheet toimivat.

”Pientä valistamista sateenkaariperhe-kuvioista neuvolassa väkisinkin tulee annettua. Ajattelen että ehkä seuraavilla on sitten helpompaa.” (6)

Negatiivisen kokemuksen ja tuen puutteen tunteen lisäksi keskeisimmän opetusdiskurssin osa-alueen muodostaa juuri tämä ”opetus”. Valistetaan sateenkaariperheistä ja opetetaan, että vanhempien nimityksillä on väliä: luovuttaja ei ole isä, perheessä mamma ja äiti eivät suinkaan ole sama henkilö eikä sosiaalinen äiti ole synnytysvalmennuksessa missään tapauksessa tukihenkilö, vaan toinen lasta odottava äiti.

6.2 Epätietoisuusdiskurssi

Opetusdiskurssin tapaan vastauksista erottui kaksi kirjoitusta, jotka luokittelin epätietoisuusdiskurssiin. Tällä diskurssilla ei ole juuri yhteyttä aiempiin tutkimuksiin ja teoriaan. Epätietoisuusdiskurssin kirjoituksissa se, miten perhe todella neuvoloissa määritettiin, jäi vastaajille epäselväksi. Opetusdiskurssin kirjoitusten tapaan perheen jäsenten nimityksien sekoittaminen oli aiheuttanut sekaannusta, mutta epätietoisuusdiskurssin kirjoituksissa tämä otettiin vastaan lähinnä hämmentyneinä ja pahoillaan, ei erityisesti sitä vastaan taistellen. Kirjoittajat kokivat tulleen mitätöidyksi eikä sosiaalisen äidin herääville äidin vaistoille tuntunut löytyneen biologisen äidin tavoin tilaa. Kirjoituksissa toistuivat tiheään ajatukset:

”...äitiysneuvolassakin terveydenhoitaja puhui molemmille, mutta en silti tiedä, mitä he oikeasti ajattelivat ... en siis tiedä, pidettiinkö meitä molempia myös nimenomaisesti äiteinä.” (1)

”Äitiysneuvolassa pidettiin minua äitinä ja puolisoani määrittelemättömästi kai toisena vanhempana”. (2)

Epätietoisuusdiskurssin kirjoituksissa loukkaannuttiin ja tultiin monin tavoin hukatuiksi massaan. Lomakkeiden puutteet ja heteronormatiivisuus koettiin loukkaavana ja kömpelönä. Kirjoituksia pilkuttivat ehkät, kait ja en tiedä lisäykset. Vahvin määrittäjä oli nimenomaan epätieto: neuvoloiden työntekijöiden ajatukset olivat jääneet arvauksen varaan. 31-vuotias, rekisteröidyssä parisuhteessa elävä biologinen äiti toteaaakin:

”...neuvolan kirjoissa taidan olla naimisissa.” (2)

6.3 Taktikointidiskurssi

Kolmas ja negatiivisimmasta positiivisimpaan akselilla ensimmäinen positiiviseksi luokiteltava löytämäni diskurssi oli taktikointidiskurssi. Edellisten tapaan tähän diskurssiin luokittelin viidestätoista kirjoittajasta kahden tekstit. Erityisen mielenkiintoiseksi tämän diskurssin tekstit teki se, että juuri tämä tapa kokea ja kertoa perheen määrittymisestä äitiys- ja lastenneuvoloissa oli selkeimmin esillä viitekehyksessä. Ensimmäisten avoimesti lesbojen, 1990-luvulla äitiysneuvoloiden asiakkaina asioineiden sateenkaariperheellisten kokemuksia tutkineen Paula Kuosmanen tutkimuksessa on kuvattu juuri tätä tapaa kertoa ja toimia (Kuosmanen 2007).

Taktikointidiskurssin teksteistä kuvastuivat suhteellisen hyvät kokemukset sekä äitiys- ja lastenneuvoloista. Kokemukset olivat hyviä ja perhemuoto nähty, kohdattu ja ymmärretty oikein; sen eteen oltiin nähty vaivaa. Kohtaaminen oli tietoisesti, taktikoiden varmistettu. Taktikointidiskurssi on selvästi etäistä sukua löytämistäni diskursseita negatiivisimmalle, opetusdiskurssille, mutta ”tulos” on tässä diskurssissa positiivinen ja yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa hienovaraisemmilla menettelytavoilla saavutettu.

”Halusimme kuitenkin joka kerta molemmat tulla neuvolaan. Ehkä halusimme tällä tavalla vahvistaa kuvaa meistä perheenä ja parina neuvolan henkilökunnalle.” (13)

”Muut pitävät äitinä usein vain synnyttäjää, jos ei itse korjaa asiaa.” (3)

Samankaltaista ”tasa-arvon soturiutta” löytyi opetusdiskurssin tapaan myös taktikointidiskurssista. Toivottiin, että tämä perhe, ”tapaus”, on ollut opettavainen, vaikkei varsinaisesti opettamaan oltu ryhdyttykään. Molemmissa diskurssin

kirjoituksissa neuvolaan menoa oli jo valmisteltu. Varmistettiin hyvä vastaanotto sillä, että jo mennessä kaikilla oli tieto siitä, ketä kaikkia perheeseen kuuluu ja mikä kenenkin rooli on. On tietoisesti yritetty olla joka suhteessa niin tavallisia kuin mahdollista. Myös tämä on näkynyt tutkimuksissa jo aiemmin. Kirsti Suorannan tutkimuksessa sukulaisuuden ja ydinperheen rakentumisesta ja puhetavoista lesboperheissä juuri tavallisuuden korostaminen oli yksi diskursseista. (Suoranta 2004.)

Taktikoinnin tavat näissä kirjoituksissa olivat monet. Toisessa diskurssin teksteistä rekisteröidyssä parisuhteessa olevat äidit olivat sopineet, että ei-biologinen äiti pitää neuvolakäynneillä aina lapsen omassa sylissään näin neuvolan työntekijä joutuu puhumaan sosiaaliselle äidille, kun hän katsoo lasta tämän sylissä.

Taktikointidiskurssin tekstit ovat selkeästi sukua myös diskursseista seuraavalle, hiukan tätä diskurssia positiivisemmalle diskurssille, ymmärrysdiskurssille. Molemmissa teksteissä löytyi hiukan myös positiivista ymmärrystä sille, jos perheiden kohtaaminen ja määrittely, ei mennyt aivan toiveiden mukaan. Nähtiin ja hyväksyttiin se, että tilanne oli kenties neuvolassa uusi ja erilainen.

6.4 Ymmärrysdiskurssi

”... ei yksinhuoltajaltakaan kysytä (kai), kuinka hän on ajatellut järjestää pojalleen miehenmallin/miehenmalleja. Luulen ja haluan uskoa, että neuvolahenkilöstön koulutus on jo ajat sitten selvittänyt tämän.” (4)

Diskursseista neljäs, toiseksi positiivisin on ymmärrysdiskurssi. Tähän diskurssiin luokittelin kolme vastaajaa. Kirjoittajien kokemus perheen kohtaamisesta oli muodostunut onnistuneeksi ja positiiviseksi, paljolti siksi, että oltiin vahvasti koettu neuvoloiden työntekijöiden tehneen parhaansa, oman osaamisensa ja tietojensa puitteissa.

”Koin suhtautumisen meihin olevan luontevaa ja välitöntä, ja vaikka puolisoani joskus kutsuttiin ”kaveriksi”, uskon sen johtuneen vain termien ja nimien tuntemuksen puutteesta; jos ei ole joutunut kohtaamaan naispareja, ei välttämättä heti tiedä miksi osapuolia kutsua...” (14)

Kirjoitukset ymmärrysdiskurssissa olivat omalla tapaa asenteeltaan opetusdiskurssin kanssa kolikon kaksi puolta. Siinä missä opetusdiskurssin teksteistä kuvastui epäluulo neuvoloiden työntekijöiden salattuja asenteita kohtaan, ymmärrysdiskurssin teksteistä kuvastui usko siihen, että vaikka kaikki ei mennyt ehkä ihan juuri toiveiden mukaan, tarkoittivat kaikki varmastikin, puutteista huolimatta, ainoastaan hyvää.

”Mitään sateenkaariperhemateriaalia ei neuvolassa ollut jakaa, ja siitä oltiin kovin pahoillaan.” (5)

”Hän hymyili ja pyysi anteeksi ja sanoi, ettei asiaa ollut mainittu papereissani.” (4)

Kovin monet tai suuret tekijät eivät ymmärrysdiskurssin tekstejä seuraavan, diskursseista positiivisimman kertomuksista erota ja kenties nämä kokemukset erotti luonnollisuusdiskurssin kertomuksista vain hiukan huonompi tuuri, joka vaati perheiltä hiukan enemmän sormien läpi katsomista ja uskoa hyvään.

6.5 Luonnollisuusdiskurssi

”Koko ajan terveydenhoitaja kohteli vaimoani aivan oikein toisena tulevana vanhempana ja jutteli hänelle ilmeisesti kuten olisi vastaavassa tilanteessa jutellut isälle, ellei jopa vähän vaivattomammin...” (11)

Diskursseista viimeisin ja positiivisin diskurssi on luonnollisuusdiskurssi. Tähän diskurssiin katsoin kuuluvan vastauksista suurimman osuuden, kaikkiaan viisi kappaletta. Tämän kerrontatavan tarinat kuvastivat sitä, kuinka molemmat äidit katsottiin äideiksi yhtäläillä, eikä kahta suurempi vanhempien lukumäärä tässä diskurssissa ollut ongelma, este tai hidaste toisin kuin teoriassa esiteltyssä Suorannan (2004) tutkimuksessa. Eräs vastaaja kertoi kuinka neuvolassa oli erityisesti tahdottu tarvittaessa tukea moniapilaperhettä ja oltiin selkeästi totuttu useampiin vanhempiin perheessä. Sekä äitiys- että lastenneuvolassa oli positiivisessa hengessä puhuttu siitä, kuinka lapsen tullessa perheeseen on muutenkin hyvä puhua asioista ja tunteista, ja siitä kuinka moniapilaperheen kohdalla, perinteistä suuremman perheen saadessa lapsen, on tämä ehkäpä vieläkin tärkeämpää.

”Kuten vastauksista käy esiin, en ymmärrä miten/miksi sateenkaariperheet olisivat eriarvoisessa asemassa äitiys- lastenneuvolassa.” (10)

Kirjoituksissa kaikki sujui kuin unelma, juuri niin kuin toivoa sopii. Useista muista mainituista diskursseista tuttu hämmennys oli läsnä ainoastaan pohdinnoissa siitä, miten mahdotonta on edes kuvitella sateenkaariperheiden olevan eriarvoisessa asemassa äitiys- ja lastenneuvoloissa. Erityisen hyvin luonnollisuusdiskurssin kertomuksia kuvaa alla oleva sitaatti, jonka sanat on poimittu vain muutaman rivin mitalta. Heidät oli kohdattu ja nähty:

”Äitiysneuvolassa pidettiin itsestään selvänä että me molemmat olemme äitejä ja hoidamme yhtäläillä lastamme... Eli kaiken kaikkiaan äitiysneuvola ja synnytysosaston henkilökunnat suhtautuivat meihin todella hyvin ja hienosti...” (7)

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Kandidaatintutkielmassani tutkin sateenkaariperheellisten kokemuksia äitiys- ja lastenneuvoloista. Tarkastelin sitä, miten perhe sateenkaariperheellisten neuvolakokemuksia kuvaavissa teksteissä tuotettiin ja minkälaisia ajatusmaailmoja levittämäni kirjoituskutsun vastauksista nousseet diskurssit kuvastivat. Löydetyt viisi diskurssia: opetusdiskurssi, epätietoisuusdiskurssi, taktikointidiskurssi, ymmärrysdiskurssi ja luonnollisuusdiskurssi, avasivat varsin kirkkaan ikkunan muutamien perheiden kokemuksiin ja siihen, miten juuri heidän perheensä oli neuvoloissa tullut määrittyneeksi.

Kirjoitusten diskurssit olivat toiset hyvinkin positiivisia toisten ollessa joko epätietoisia tai jopa aggressiivisia. Opetusdiskurssi kuvasti vahvaa epäluuloa ja negatiivisia odotuksia. Näiden tekstien kirjoittajat olivat tasa-arvon sotureita, jotka ajattelivat toiminnallaan raivaavan tietä seuraaville. Epätietoisuusdiskurssi nosti esiin hämmennyksen. Tämän diskurssin teksteissä neuvoloiden työntekijöiden ajatukset olivat jääneet arvailujen varaan eikä perheillä ollut käsitystä siitä, ketkä lapsen perheeseen oltiin katsottu kuuluneen. Taktikointidiskurssi kuvasi oman tilan ottamista, kun taas ymmärrysdiskurssi anteesiantavuutta ja ymmärrystä tilanteen uutuudesta työntekijöille. Viimeisen diskurssin, luonnollisuusdiskurssin kokemukset kertoivat lähes täydellisestä kohtaamisesta ja yhteisymmärryksestä. Näissä teksteissä ei ollut edeltävistä tutkimuksista tuttua ongelmaa edes siitä, että kahta suurempi vanhempien lukumäärä olisi neuvolassa ongelma.

Monet sateenkaariperheelliset ovat aktiivisia Sateenkaariperheet ry:n sähköpostiryhmissä ja keskustelupalstoilla. Usein samat perheet vastaavat moniin tutkijoiden haastattelu- ja kirjoituspyyntöihin. Vaikka kaikkea tärkeää tutkittavaa samaa sukupuolta olevien pariin perheistä ei ole suinkaan tutkittu, ei vastauksia saanut lievän tutkimusväsymyksen johdosta enää aivan helpolla. Viisitoista samaani vastausta olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta rikkaita, innostavia ja oivallisen kuvaavia kokemuksia juuri kaikkein nuorimpien sateenkaariperhelasten neuvolataipaleesta tai sen alusta. Useimmat vastaajista olivat lastensa biologisia äitejä. Isiä vastanneissa ei ollut ja vain muutama vastaaja oli perheessä pääasiallisesti sosiaalisen äidin roolissa.

Kertojien kuvaukset olivat hyvinkin erilaisia toistensa kanssa, mutta yhtäkaikki kertoivat naisten naisille luomasta maailmasta, jossa ei moniapilaperheiden isillä, eikä kenties sen enempää heteroperheiden isillä ole, usein luontevaa omaa paikkaansa. Äitiys- ja lastenneuvoloiden ollessa hyvinkin naisten tiloja, useampi vastaaja arveli, että heillä naisperheenä voi siksi olla aika helppoa asioida neuvoloissa. Kun Paula Kuosmasen useissa tutkimuksissa (1996, 1997, 2000, 2007) ei tahtonut löytyä nimenomaan lesboäidin diskurssia, näyttää tutkimukseni tulosten mukaan tämä ”ongelma” ainakin osaksi siirtyneen minkä tahansa isän diskurssin olemassa olemattomuuteen äitiys- ja lastenneuvoloissa. Onko asia näin, olisi mielenkiintoinen jatkotutkimus. Sosiaalisten äitien ongelmat näyttävät olevan jokseenkin samankaltaisia heteroperheiden isien ongelmien kanssa. Olisi mielenkiintoista tietää tarkemmin, miten neuvolavastaanoton nurkassa olevaa tuolia voisi saada lähemmäksi tapahtumien keskiötä sekä samaa että eri sukupuolta olevien perheiden kohdalla. Myös kysymys, miten tulokset muuttuisivat jos vastanneet olisivatkin olleet lähinnä vain sosiaalisia äitejä, nousi luonnollisesti mieleeni jatkotutkimusaiheita pohtiessani. Ehkä kaikista suurinta pohdintaa aiheutti kysymys siitä, miksi juuri biologiset äidit tarttuivat kutsuun kirjoittaa kokemuksistaan? Ovatko hoivan roolit kuitenkin kovin samankaltaisia perinteisiin heteroperheisiin verrattaessa? Myös tässä olisikin erittäin hyvä jatkotutkimuksen kohde, joka toisaalta voisi olla kovin tulenarka aihe ja tehdä haastateltavien saamisen tutkimukseen varsin haastavaksi. Kaiken kaikkiin vastanneiden kirjoitukset ovat täynnä tietoa ja tässä kandidaatin tutkimuksessa oli mahdollista esittää ja hyödyntää siitä vain pieni osa. Ammennettavaa riittää myös jatkossa. Kertomuksien syventäminen muutamalla syvähaastattelulla voi tuoda löydettyihin diskursseihin vielä aivan uusia ulottuvuuksia.

LÄHTEET

Aalto, Ilona & Kolehmainen, Jani (2004) Johdanto isyyksien tutkimiseen. Teoksessa Aalto, Ilona & Kolehmainen, Jani (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Keuruu: Vastapaino, 9 - 26.

Aarnipuu, Tiia (2006) Sateenkaariperheen ABC-kirja. Helsinki: Seta ry.

Aarnipuu, Tiia & Jämsä, Juha (2008) Apilaperheet. [online].

<URL:<http://www.seta.fi/perheprojekti/perheet/apilaperheet.html>>. Luettu 16.3.2008.

Alasuutari, Maarit (2003) Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.

Atkinson, Rowland & Flint, John (2001) Accessing Hidden and Hard-to-Reach Populations: Snowball Research Strategies. [online].

<URL:<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU33.html.html>>. Luettu 21.9.2008.

Autere, Hanna (1996) Lesboperhe ja päivähoito. Varhaiskasvatuksen ammatillinen näkökulma päivän keskusteluun. Helsinki: Seta Ry.

Bradshaw, Jonathan & Hatland, Aksel (toim.) (2006) Sosial policy, employment and family change in comparative perspective. MGM Books Ltd: Cornwall, UK.

Eduskunta (2002) Täysistunnon pöytäkirja PTK 76/2002 vp. [online].

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_76_2002_ke_p_1.shtml.html>. Luettu 19.6.2008.

Eräranta, Kirsi (2007) Olevasta tekijäksi? Psykososiaalinen tieto isän määrittäjänä. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 83 - 105.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Griffin, Kate (1998) Getting Kids and Keeping Them: Lesbian Motherhood in Europe. Teoksessa Dunne, Gillian A. (toim.) Living "Difference". Lesbian Perspectives on Work and Family Life. New York: Harrington Park Press, 23 - 34.

Haapakorva, Arja, Hakulinen-Viitanen, Tuovi, Pelkonen, Marjaana (2005) Äitiys- ja lastenneuvolatyö Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Heikkilä, Pia (2008) Tingsrätten i Åbo hård mot kvinnopar. [online].
<URL:<http://www.seta.fi/perheprojekti/ammattilaiset/perheoikeus.html#abo.html>>.
Luettu 2.6.2008.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: WS Bookwell Oy.

Huttunen, Jouko & Sevón, Eija (2002) Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Kinnunen, Ulla & Rönkä, Anna (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: PS-kustannus.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Keuruu: Otava.

Jallinoja, Riitta (1994) Muuttuva perhe: arvot ja käytäntö. Teoksessa Antikainen, Jukka, Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja (toim.) Näkökulmia perheeseen. Jyväskylä: Stakes, 5 - 13.

Juva, Kersti (1984) Noitia, äitejä, nosturinkuljettajia – lesbolaisuus yhteiskunnassa. Teoksessa Sievers, Kaj & Stålström, Olli (toim.) Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta. Espoo: Weilin+Göös.

Juvakka, Essi & Viljamaa, Janne (2002) Miehen mittainen isä. Helsinki: WSOY.

Jämsä, Juha (2006) Isä, joka on homo. Homomiehen perhe ja vanhemmuus. Helsinki: Seta ry.

Jämsä, Juha (2004) Isä, joka on homo. Homouden, mieheyden ja vanhemmuuden puhetapoja. Teoksessa Aalto, Ilona & Kolehmainen, Jani (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Keuruu: Vastapaino, 223 - 242.

Jämsä, Juha (2007) Näkymättömistä perheistä sateenkaariperheiksi – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lapsiperheet. Teoksessa Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Keuruu: Like, 163 - 172.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (toim.) (2007) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita.

Kivimäki, Riikka (2003) Perhe tuli työelämään. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 186 - 201.

Kuosmanen, Paula (2007) ”Mitäs ehkäsy te käytitte?” Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 168 - 204.

Kuosmanen, Paula (1997) Lesboäidit ja lapset = lesboperhe? Teoksessa Lehtonen, Jukka, Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.) Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita, 100 - 110.

Kuosmanen, Paula (1996) Lesboäitiys – diskursiivisesti mahdoton positio modernissa sukupuolijärjestelmässä. Teoksessa Silius, Harriet & Wrede, Sirpa (toim.) Moderskap och reproduktion. Möjligheter och marginaler. Turku: Åbo Akademi, 150 - 207.

Kuosmanen, Paula (2000) Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Helsinki: Edita.

Kuronen, Marjo (1994) Lapsen hyväksi naisten kesken. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvoloiden toimintakäytännöistä. Jyväskylä: Gummerus.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950. [online].

<URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rekister%C3%B6ity%20parisuhde.html>>. Luettu 2.6.2008.

McGlynn, Clare (2001) European Union Family Values: Ideologies of “Family” and “Motherhood” in European Union Law. Oxford University Press. [online].

<URL:<http://ezproxy.utu.fi:3008/cgi/reprint/8/3/325?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=1&title=motherhood&andorexacttitle=and&andorexacttitleabs=and&andorexactfulltext=and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&sortspec=relevance&fdate=11/1/1998&resourcetype=HWCIT.html>>. Luettu 20.6.2008.

Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Metsämäki, Niina (2006) Vanhusten hoiva Suomessa ja eräissä muissa Euroopan maissa. Turun yliopisto. [online].

<URL:http://www.soc.utu.fi/projektit/sosiaalipolitiikka/topsos/pdf/julkaisut/Niina_Metsamaki.pdf.html>. Luettu 25.6.2008.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tampere: Gaudeamus.

Nätkin, Ritva (1991) Siveettömät, itsekkäät, emansipeeratut. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY, 11 - 26.

Paajanen, Pirjo (2007) Perhebarometri 2007: Perhekäsitykset muuttumassa. [online].

<URL:<http://www.vaestoliitto.fi/?x11011=24004.html>>. Luettu 18.3.2008.

Perälä-Littunen, Satu (2004) Cultural Images of a Good Mother and a Good Father in Tree Generations. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007) [online].

<URL:<http://www.hallitus.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf.html>>. Luettu 2.6.2008.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto.

Saarikangas, Kirsi (1991) Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY, 233 - 254.

Seta Ry (2007) Byrokratiavinkkejä. [online].

<URL:<http://www.seta.fi/perheprojekti/perheet/byrokratiavinkkejä.html>>.

Luettu 29.6.2008.

Seta Ry (2003) Perheitä kaikissa sateenkaaren väreissä. [online].

<URL:<http://www.seta.fi/fi/setafi49.htm>> Luettu 25.3.2008.

Seta Ry (2008) Perheoikeus. [online].

<URL:<http://www.seta.fi/perheprojekti/ammattilaiset/perheoikeus.html>>Luettu

2.6.2008.

Stakes (2008) Synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet. [online].

URL:<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lisaantyminen/synnyttajat/index.htm>>

Luettu 2.7.2008.

Suoranta, Kirsti (2004) Veriside on eri side? Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetavoissa. [online].

<URL:<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/3388/veriside.pdf?sequence=1.htm>>

Luettu 8.4.2008.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004) Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Helsinki: Edita.

Takala, Pentti (2005) Perheen muutos ja pohjoismainen perhepolitiikan malli. Teoksessa Takala, Pentti (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita, 20 - 56.

Tilastokeskus (2008) Elävänä syntyneet sukupuolen ja äidin avioisuuden mukaan 1761 – 2007. [online].

URL:<http://www.stat.fi/til/synt/tau.html>.

Luettu 16.9.2008.

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Viljamaa, Marja-Leena (2003) Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vuori, Jaana (1991) Elämän kokoiset äidit. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY, 49 - 66.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39 - 63.

Liite 1

KIRJOITUSPYYNTÖ SATEENKAARIPERHEELLISILLE!

Olen Sanna-Mari Tokkari, sosiaalityön opiskelija Turun yliopistosta ja teen kandidaatin tutkielmaani sateenkaariperheiden määrittymisestä perheeksi äitiys- ja lastenneuvoloissa. Saamani kirjoituksia tulen käyttämään myös pro gradu tutkielmassani.

Kiinnostuksen kohteenani ovat sateenkaariperheellisten kokemukset äitiys- ja lastenneuvoloista ja erityisesti siitä, ketkä kaikki on katsottu kuuluneen lapsen perheeseen, ja ketä on pidetty lapsen vanhempana; äitinä ja/tai isänä. Kirjoittaessasi voit käyttää apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

Keitä neuvoloissa pidettiin äitinä ja/tai isänä? Miten tämä ilmeni?

Keitä lapsen perheeseen neuvolassa katsottiin kuuluvan? Miten tämä ilmeni?

Miten muut kuin biologiset vanhemmat huomioitiin neuvoloissa puheissa ja lomakkeissa?

Miten perinteisestä eroavia vanhempien rooleja neuvolassa tuettiin?

Pidettiinkö sateenkaariperheitä neuvolassa mielestäsi uhkana vai mahdollisuutena lapsen kehitykselle ja kasvulle? Miten?

Kirjoituksellasi ei ole vähimmäis- tai enimmäispituutta ja kirjoitustyyli on vapaa. Voit kirjoittaa omalla nimelläsi tai täysin anonymisti. Kaikki kirjoitukset käsitellään luottamuksellisesti eikä henkilöllisyytesi käy ilmi tutkimuksesta. Toivon kuitenkin, että kerrot vähintään perheeseesi kuuluvien lasten syntymävuodet, sen ovatko kokemuksesi äitiys- vai lastenneuvolasta, minä vuonna olet asioinut kyseisessä palvelussa sekä oman ikäsi, sukupuolesi sekä perhemuotosi (esim. avoliitto/rekisteröity parisuhde/yksinhuoltaja ja perheeseen kuuluvien vanhempien lukumäärä). Kirjoituksesi voit lähettää sähköpostitse tai postitse 30.09.2008 mennessä. Jos haluat tietää lisää tutkimuksestani, voit ottaa minuun yhteyttä. Nöyrä kiitos vaivannäöstäsi!

Ystävällisin terveisin

Sanna-Mari Tokkari

valt. yo

e-mail: laran.posti@pp.inet.fi

Turun Seudun SETA ry

PL 288

20101 Turku